

Középkori héber és izraeli héber

Két beadandó/beadható házi feladat

Biró Tamás

2018. tavaszi félév

1. A szókincs bővítése a középkorban és az újkorban

Minden kultúrában születnek új fogalmak (egy új kőbaltatípus, egy új ételfajta, egy eddig önálló névvel nem jelölt rokonsági kapcsolat...), amelyeket a közösség által beszélt nyelven valahogy vissza kell adni. A beszélők több lehetőséggel is élhetnek: alkalmi körülírással („tudod, az az app, amivel a múltkor is üzentem neked”), állandósult kifejezéssel (pl. „1995. évi CXVII. Törvény a személyi jövedelemadóról”) vagy önálló szóval (pl. *hitpael*).

A probléma fokozottan jelentkezik, amikor egy nyelvet új kontextusban kezdenek el használni. Ez történt a középkorban a héberrel, amikor új műfajok jelentek meg, például tudományos és filozófiai művek születtek, vagy más nyelvekről fordítottak le ilyen műveket héberre. És ugyanez történt a héber nyelvújítás során is, a 19. század végétől kezdve, amikor a modern mindennapi élet fogalmaira kellett szavakat létrehozni.

Egy nyelv szókincse sok esetben szinte észrevétlenül, nem tudatos folyamat eredményeképpen fejlődik. A nyomtatót a kilencvenes években még printernek neveztük, a merevlemezt pedig vincseszternek, bár ekkoriban angol nyelvterületen a *winchester* szó már kevésbé volt használatban. A pendrive elnevezésére eredetileg több szó is létezett – pl. *USB-stick, flash drive, USB key...* –, amelyek versengtek egymással, és különböző nyelvekben különböző elnevezések „győztek”. Más esetekben a folyamatot egyes személyek tudatos döntései irányítják, és néha ezeket a döntéseket még dokumentálják is.

A **feladat** első részében egy ilyen esetet vizsgálunk meg. Fussák át a következő szöveget, amelyben Samuel ibn Tibbon, aki arabról héberre fordította Maimonides *Tévelygők útmutatóját*, elmagyarázza, hogyan alkotta meg az eredeti szövegben előforduló arab filozófiai szakkifejezések héber megfelelőit:

Smuel ben Jehuda ibn Tibbon: A Mester művében előforduló idegen szavak magyarázata. (Schmelowszky Ágoston és Visi Tamás ford.) Megjelent: Maimonidész: *A tévelygők útmutatója* (Logos: Budapest, 1997, pp. 1061-1116), [42.2.1.MN.11.] <http://birot.web.elte.hu/courses/2018-nyelvt/readings/Ibn-Tibbon.pdf>.

Ibn Tibbon öt vagy hat „csoportot” említ. Értsék meg ezeket a „csoportokat”, nyelvújítási eszközöket, és gondolják végig, miként használhatók a modern héber nyelvújítás során. A feladat második felében keressenek példákat a modern héberből – saját döntésük alapján – vagy pontosan erre az 5-6 csoportra, vagy ennek az 5-6 csoportnak a kissé módosított változatára. Lehetséges, hogy egy-egy csoport nem ültethető pontosan át, de egy új csoport bevezetése hasznossá válik.

A következő két művet ajánlom modern héber példák keresésére:

Avraham Even-Sosan: *Milon hadas* (Kirjat Szefer: Jerusalem, 1966), [53.5.ES.1./I-IV].

Ernest Klein: *A Comprehensive Etymological Dictionary of the Hebrew Language for Readers of English* (Carta Jerusalem – University of Haifa: Jerusalem, 1987), [53.5.Kle.1.].

Mindkettőben az egyes szócikkek elején jelzik (rövidítéssel vagy szimbólummal) azt, hogy egy-egy szó vagy valamely szónak egy-egy jelentése mikor került be a héber nyelvbe. A rövidítések, ill. szimbólumok jelentését megtalálják a művek elején. (Ha nem, kérjenek tőlem segítséget.)

Írják le és küldjék el, hogy **milyen csoportokat** állítottak fel, és **milyen példákat** találtak rájuk.

2. Vajon sémi nyelv a modern héber? Vajon azonos nyelv az ivrit és a klasszikus héber?

Egészen mostanáig adottnak vettük azt, hogy a bibliai hébertől kezdve az izraeli héberig egyetlen nyelv különböző nyelvtörténeti korszakaival van dolgunk: egy sémi nyelv, amely sokat változott, de mégis ugyanaz maradt. Megváltozott a szókincse, a kiejtése, a nyelvtani rendszere (mind a fonológia, mind a morfológia, mind a szintaxis) ... mégis ugyanaz a nyelv maradt. Emlékezzünk Thészeusz hajójának paradoxonjára:¹ ha az évek során szép lassan, lépésről lépésre egy hajó minden deszkáját kicserélik, akkor az még ugyanaz a hajó, vagy már egy másik hajó? Ha ugyanaz a hajó, akkor mi köti össze az eredeti állapotot a végső állapottal? Ha már más hajó, akkor melyik pont az, ahonnan kezdve egy másik hajóról beszélünk?

A modern héber nyelv sok ponton eltér a „prototipikus” sémi nyelvektől: nem tartalmaz nagy számban torokhangokat (leszámítva a szefaradi szociolektust), igeaspektusok helyett igeidőt jelöl, az alapszórendje nem VSO, a szókincs jelentős hányada nem sémi eredetű stb. Javasolt irodalom a németül olvasók számára:

Stefan Wild: Ist Ivrit eine semitische Sprache? In: XIX. *Deutscher Orientalistentag, vom 28. September bis 4. Oktober 1975 in Freiburg im Breisgau* (Franz Steiner Verlag: Wiesbaden, 1977), pp. 757-761. [09.Fre.1.]

A **feladat** Ghil'ad Zuckermann alábbi két cikkének a kritikus elolvasása:

Ghil'ad Zuckermann. "Abba, Why Was Professor Higgins Trying to Teach Eliza to Speak Like Our Cleaning Lady?": Mizrahim, Ashkenazim, Prescriptivism and the Real Sounds of the Israeli Language. *Australian Journal of Jewish Studies* 19: 210-31 (2005). <http://www.zuckermann.org/pdf/abba.pdf>, ill. http://birot.web.elte.hu/courses/2018-nyelvt/readings/Zuckermann_abba.pdf (az órán megadott jelszóval).

Ghil'ad Zuckermann: A New Vision for Israeli Hebrew: Theoretical and Practical Implications of Analysing Israel's Main Language as a Semi-Engineered Semito-European Hybrid Language. *Journal of Modern Jewish Studies* 5.1: 57-71 (2006). <https://pdfs.semanticscholar.org/2800/4929280d73ee08c5317ba78ee236bedc4a23.pdf>

Zuckermann személyisége kétségtelenül a személyiségtípusok spektrumának az exhibicionista, provokatőr, polgárpukkasztó felére esik, a hagyományos izraelieket gyakran megbotránkoztatja.² Nyelvtörténeti posztcionistának nevezném.³ A posztcionista történészek a hagyományos cionista történeti narratíva dekonstrukciójára töreksenek, például Izrael Állama születése kapcsán kiemelve a kevésbé „hősi”, „felemelő” és „tiszta” részleteket, annak érdekében, hogy árnyaltabb módon értsük meg a komplex történelmi eseményeket. Hasonlóképp, Zuckermann megkérdőjelezi a hagyományos cionista nyelvtörténeti narratívát, amely szerint Eliezer Ben-Jehuda csókja ébresztette volna fel álmából a héber nyelvet, mint egy alvó Csipkerózsikát. De azt is látni fogjuk a fenti cikkekben, hogy nem ő az első, aki alternatív nyelvtörténeti narratívát javasol.

A cikkről és a cikkben megfogalmazott különböző álláspontokról várom a **kritikus véleményüket egy-két bekezdésnyi terjedelemben**. (Extra: annak is örülnék, ha kitérnének a *Tanakh Ram* kapcsán a 2. lábjegyzetben említett két véleménycikkkel kapcsolatos véleményükre is.)

¹ https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%A1%D7%A4%D7%99%D7%A0%D7%AA_%D7%AA%D7%A1%D7%90%D7%95%D7%A1.

² Egy korábbi feladat kapcsán dolgoztak már a *Tanakh Ram*-mal. Az első kötet megjelenése alkalmával a *Jerusalem Post* honlapján jelent meg Ghil'ad Zuckermann pozitív értékelése (*Let my people know!* http://birot.web.elte.hu/courses/2018-nyelvt/readings/Jpost_Zuckermann.pdf), valamint a vallásos cionista *Shira Leibowitz Schmid* ellenvéleménye (*Don't dumb down the Bible*, http://birot.web.elte.hu/courses/2018-nyelvt/readings/Jpost_LeibowitzSchmidt.pdf). Érdemes elolvasni és kritikusán átgondolni a pro és kontra érveket.

³ <https://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3333948,00.html>.